

rangban, aki minden lovát elnyűtte ropant testével. 1778-ban részt vett a bajor örökösödési háborúban, 1788-ban a törökök elleni hadjáratban. Ezután kelinci birtokára vonult vissza. Kisebb írásai a kassai *Magyar Museum*ban jelentek meg. Dupré de Saint-Maur és P. de Mareuil francia prózai átírata nyomán 1793-ban lefordította Milton két művét: az *Elvesztett paradicsomot* és a *Visszanyert paradicsomot* (Kassa, 1796). A mű előszavában kifejtette műfordítói elveit: közérthe-tőségre törekvés, a nyelv természetének követése, a szó szerinti fordítás elvetése, az „érzékenység” mindenekfelett való tisztelete. Tagadja a magyar nyelv szűk, irodalomra alkalmatlan voltát: „a magyarsággal, amellyel bírok, igen sok hasznost és szépet tudnék írni”. Fordítása a korban, sajátos módon, mint prot. kegyességi olvasmány örvendett népszerűségeknak. Versek is írt.

Irod.: GÁLOS Rezső, *Bessenyei György életrajza*, Bp., 1951; SZIGETI Jenő, *Milton Elvesztett paradicsoma Magyarországon*, ItK, 1970; SZILÁGYI Ferenc, *Barátok Jean-Jacques-ban s Apollóban. Az ismeretlen Bessenyei Sándor*, It, 1991.

A szerk.

besztercebányai püspökség

→Pázmány Péter 1636-ban foglalkozott a turóci püspökség felállításának gondolatával. Tervét Mária Terézia valósította meg 1776-ban VI. Pius pápa jóváhagyása mellett, amikor az esztergomi főegyházmege területéből kihalította Zólyom és Turóc m. egészét, Bars és Nyitra m. egy részét, és a 76 →plébániát magában foglaló új püspökség székhelyül kijelölte Besztercebányát. Ekkor létesült a hattagú székeskáptalan (→káptalan). Első püspöke Berchtold Ferenc (1776–93), aki a szervezés munkáját sikerre vitte, és II. Józseffel szemben megvédte az új alapítás létjogosultságát. Papnevelő intézet hiányában a püspökség kispapjai a 19. sz. elejéig Nagyszombatban folytatták tanulmányaikat, míg nem a második püspök, Zerdahelyi Gábor (1800–13) megszervezte a saját szemináriumot (→papnevelés).

A besztercebányai székesegyház

Irod.: IPOLYI Arnold, *Besztercebánya város műveltségtörténeti vázlatja*, Bp., 1874; BORÓVI József, *Az Esztergomi Érseki Egyházmegye felosztása. A besztercebányai-rozsnnyői-szepesi püspökségek alapítása 1776-ban*, Bp., 2000.

Török József

a besztercebányai Thurzó-ház fal-képei

A főtéren álló Thurzó-ház a város legtekintélyesebb épülete. Helyén már a 14. sz.-ban épület állt, amely a bányabirtokos Jung család tulajdona volt. Ezt 1466-ban Laki Thuz János és Ernuszt János vásárolta meg, 1470-től Ernuszt János pozsonyi főispán az egyedüli tulajdonos. 1473-ban I. Mátyás megszerezte a tulajdonjogot, s a házat, a hozzá tartozó uradalmakkal együtt, az akkor félesztendő Corvin János anyjának, Edelpeck Borbálának ajándékozta. Borbála a jelek szerint gyermekével együtt beköltözött a besztercebányai házba, 1475-ben azonban, amikor felvetődött Mátyás Aragóniai Beatrixszal kötendő házasságának terve, el kellett hagynia az országot (a király a Bécs melletti Enzersdorf váruradalmat vásárolta meg számára). A ház a 15. sz. végétől a Thurzók kezén volt, 1495-ben

vásárolta meg Thurzó János krakkói polgármester.

Az épületnek a földszintnél mélyebben fekvő északi helyiségében 1954-ben falfestményeket tártak fel, majd restauráltak 1955–58-ban. A termet szemmagasságig okker és zöld mértani mintázat borítja, fölötte kilenc jelenetből álló figurális díszítés. A mennyezetet teljesen befedti az ún. zöld szobákra jellemző zöld indás díszítés, melyet a helyiség északi részében Mátyás és Beatrix címere egészít ki. Lajta Edit, a ~vel foglalkozó alapvető tanulmány szerzője szerint a freskosorozat mind művészi kvalitásával, mind ikonográfiájával kiemelkedik a 15. sz. mo.-i →falfestészetéből.

A helyiség valamikor talán két szoba volt. Az egykori északi szoba falait a toronyot tartó Szt. Borbála, az Utolsó ítélet, Zsuzsanna és a vének, valamint Jézus és a szamáriai asszony ábrázolása borította. Ez az összefüggőnek tetsző ikonográfiai program vlsz. Borbála személyéhez kapcsolható, s a bűntudat, az igaztalan vádaskodások miatti szégyen és az ítéletre várás kifejezéseként értelmezhető. A többi falfestmény később, már a Thurzók megrendelésére készülhetett: vlsz. alapításmondát ábrázoló erdei jelenet hátrané-

ző szarvassal, nőalak töredékével és joga-ros, hermelingalléros férfialakkal (szintén az északi falon); sziklás táj férfialakkal (talán Remete Szt. Antal?); angyal mutatja meg Dániel prófétának a kincs lelőhelyét; sárkányt ledöfő Szt. György; medvetáncoltató és dudás figurája stb. Az uralkodópár címerei közül Beatrixé mint a bányavárosok birtokosáé talán az 1478. évi királyi látogatás alkalmából került a mennyezetre.

Irod.: LAJTA Edit, *A besztercebányai (Banska Bystrica) Thurzó-ház falképei*, MÉ, 15(1966); RADOCSAY, 1977, 27, 122–123; Éva SZMODIS-ESZLÁRY, in *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541*, Ausstellungskatalog, Schallaburg, Wien, 1982, 562. sz.; RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes, *Borbála*, in *Uő, „Nympha super ripam Danubii”*. *Tanulmányok a 15–16. századi magyarországi művelődés köréből*, Bp., 2002 (HumRef, 28).

Ritoókné Szalay Ágnes

Besztercei Simoni Pál (Beszterce, 16. sz. vége–?)

Földrajzi szakíró, 1615 májusában lett a gdański gimnázium tanulója, ahol iskolatársa volt →Szepsi Csombor Márton s tanára Adrianus Pauli. Az időjárásról

Zsuzsanna és a vének. Falkép a besztercebányai Thurzó-házban, restaurálás előtti állapot

Medvetáncoltató és dudás. Falkép a besztercebányai Thurzó-házban, restaurálás előtti állapot

MAGYAR
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI
LEXIKON I.

középkor és kora újkor

Aachen–Bylica

Főszerkesztő

KŐSZEGHY PÉTER

BALASSI KIADÓ
BUDAPEST, 2003